

Quant a l'etimologia, em limito a exposar els fets d'una semblança impressionant, sense pendre partit. Res més conegut, en grec, que *παλλακή*, o *παλλακίς*, *-ίδος*, 'amant d'un home', 'concubina o barragana co-neguda, i permanent' (sentit en el qual és l'equivalent del ll. *paalex*, de qualificació moral potser encara més inequívocament sever); aquest és el valor en què ja es presenta, p. ex., en Xenofont: en la *Cyropaedia* v, ii, 28, hi ha *παλλακή* (almenys en bona part dels mss.); en un passatge de més endavant tots els mss. porten *παλλακίς*.

En altres textos de dialecte àtic menys pur, no tan nombrosos però més arcaïtzants, apareix *πάλλαξ* com a mot femení tant com masculí, i aquest no té cap mal matís: simplement 'noi, minyó', i també 'xicota, noia'. No hi ha gaire diferència en la forma, perquè al capdavant en acusatiu aquest és *πάλλακα*. És una forma usada especialment en dialecte dòric,¹ i *πάλληξ* en textos jònics; diferència fonètica que confirma el que també ens ensenya la mètrica: que la vocal medial era llarga; i que, per tant, al passar al llatí, s'havia d'accentuar en aquesta A intermèdia: PALLĀCA. De fet aquesta mateixa forma, encara que manllevada del grec, es troba en llatí, i en autors tan coneguts, i de llenguatge ben nacional, no gens rebuscat, com Plini² el Vell i Suetoni.

Fa l'efecte que encara que més divulgat en el sentit de 'concubina', i preferit així en el món grec més clàssic, en altres varietats, no menys antigues, es preferís el sentit neutre 'noi', 'noia', sense matís dolent; i potser només havia acabat per pendre aquest, per una fatal estereotipació de l'ús abusiu eufemístic, consistent a dissimular una situació embarassant o poc confessable, dient 'aquella xicoteta que ell té, aquella mosseta que... ja sabeu que...': sense acabar de dir-ho. Al capdavant, per aquest mateix procés, és com un mot de la mena del ll. *puta* 'noieteta juveneta, innocent' acabà per esdevenir el nom de la prostituta, comú a tot el romànic; com en fr. *garce*, mer femení de *garz/garçon*, prengué un sentit entre desconsiderat i insultant; com, en contrast amb *marrec* 'noiet entremaliat, vailet, brivall', el femení *marreca* esdevingué un nom de la bandarra; i com l'equivalent del fr. ant. *baiasse* 'donzelle-ta' esdevingué el nostre gravíssim *bagassa*.

És fàcil afegir-hi. Recordem encara que si bé el port. *rapariga* no implica ni una lleu insinuació dolenta, el cast. *rapaza* és, més sovint que res, una mossa de mala vida, mentre que un *rapaz* no és més que un vailet (mot indulgent) en totes dues llengües; que si *barragán* era merament un home fort, en cast. antic, la *barragana* va pendre ben aviat, i en forma definitiva, el mateix valor de *παλλακή* en grec clàssic.

En tot cas, a la llengua post-medieval, és del sentit neutral i no condemnatòri, que trobem testimonis. I alguna prova que trobem d'això en la baixa època, sembla indicar alhora que el mot estava ben divulgat en terres de llengua llatina «*Pallex*: adulescens», o sigui simplement 'home juvenet', ja més enllà de la infància (ni més ni menys un *pallago*), si bé en una glossa que afegeix «græce», o sigui 'parlant a la grega'⁶⁰

(CGL v, 128.37); però que el mot havia passat al grec popular i definitiu, ens ho prova la pervivència de *παλικάρι* 'home jove' en grec demòtic modern (en la mostra típica d'aquest parlar que ens donen les seleccions de Finck, *Die Haupttypen des Sprachbaus*); la η de la *κοινή* es converteix en i en grec modern, i el plural *παλικάρια* «Jünglingen», amb el seu gènere neutre, mostra que es tracta del que en grec clàssic seria *παλληκάριον*, diminutiu de *πάλληξ*, amb el sufix *-άριον* del diminutiu grec normal.

No hi ha dubte que tenim aquí una base viva² i bastant pròxima a la paraula rossellonesa. Si bé és veritat que sobta, si el mot fos tan antic, no trobar-li altra descendència romànica, i ni tan sols en la resta del domini català. De tota manera si es pot comprovar millor el mot basc *atso palaka* «enredadora, chismosa», que només trobo en els suplementes a la 2.ª ed. del Dicc. d'Azkue, i en qualitat de mot alnavarrès, podem veure-hi un altre cas de supervivència del terme greco-llatí; car, essent *atso* mot basc general, i ben conegut, en el sentit de 'dona vella' (llatí *anus*), i corresponent a la fonètica històrica normal el que una *-l-* intervocàlica basca provingui d'una *-ll-* doble etimològica, sembla que tinguem aquí un significat bàsic «vella puta, vella alcavota».

Perquè d'altra banda notem que no és necessari admetre que l'acc. etimològica del mot hagués estat sempre favorable o indulgent. Per designar els nois i noies joves, sovint usem familiarment termes que, presos al peu de la lletra, serien molt insultants i calumniosos. Són expressions pròpies de pares, i especialment mares, que s'acicien a queixar-se massa del caràcter entremaliat, o discol, o enredaire, de la genteta immadura.

Recordem per damunt de tot el *bordegàs* del cat. familiar: si arribem a tractar un xicotet massa atrevit, o massa pesat, de *bord*, de *gros bastard*, com 'nascut amb vicis ingènits incurables', bé es podria haver començat per dir 'aquesta mossota, aquesta barraganeta' en un moment d'ira, i a força de dir aquesta enormitat metafòrica, bé podríem haver acabat per usar-ho a cada moment, com a expressió habitual de pares sempre massa exigents i insatisfets del qui costa d'educar. Comparem, encara, el cas del barceloní *canalla* per ⁴⁵ 'quitxalla, mainada' (que horroritza alguns forasters). Una cosa almenys sembla segura a priori, i és que la forma bàsica ha de ser *pallaga* fem., i que hem de mirar *pallago* com a extret secundàriament del femení. Car altrament una *-o* no es podria concebre en el Rosselló: si hi ha qui diu *iaio* o *tio* o *dido* és perquè ho ha extret dels femenins *iaia*, *tia*, *dida*, històrics i antics en català.

En fi, no neguem que sobta un ètimon de nissaga tan clàssica i antiga sobrevivint només en el Rosselló, i sense antecedents medievals, ni documentació gens llunyana, ni presència assegurada enlloc, fora del departament de Pirineus Orientals. És clar que tot això ens ha de disposar escèpticament. Però si així i tot hem plantejat aquest suggeriment és perquè no s'albira enlloc cap altra via etimològica. I perquè costa de